

Tarihi Sivas Köprüleri*

Historical Sivas Bridges

Elmas ŞAHANKAYA POLAT

Öğr. Gör.
Kayseri Üniversitesi Mustafa
Çıkrıkçioğlu El Sanatları Bölümü

E-Mail:
esahankaya@kayseri.edu.tr

Atıf:
ŞAHANKAYA POLAT, E. (2023).
"Tarihi Sivas Köprüleri", *Palmet*
Dergisi, (4), 130-150.

Geliş Tarihi/Received
14.09.2023

Kabul Tarihi/Accepted
25.09.2023

Yayın Tarihi/Publication Date
28.09.2023

Öz

Sivas İç Anadolu bölgesinin yukarı Kızılırmak bölümünde yer almaktadır. Konum itibarı ile önemli bir yere sahip olan Şehir, ayrıca tarihi ticaret yollarının kesiştiği bir noktada bulunur. Bu sebeple şehir birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Şehrin tarihi incelendiğinde Hitit dönemine kadar uzanan bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Şehrin tarihi kronolojisine baktığımızda Hitit, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı hâkimiyetleri altına girdiği görülmektedir. Hâkimiyeti altına girmiş olduğu bu medeniyetlerden birçok mimari eser günümüze kadar ulaşmıştır. Bu eserler içerisinde önemli yol güzergâhları üzerinde kurulan köprüler de önemli bir konuma sahiptir.

Sivas il merkezinde yer alan altı adet tarihi köprü çalışma içerisinde ele alınmıştır. Yapılan inceleme ve araştırmalar neticesinde söz konusu bu tarihi köprüler malzeme, süsleme, yapı elemanları, banisi ve yapıldığı dönemdeki konumları ile birlikte ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler köprülerin özellikle yapıldıkları yerlerin dönemin önemli ticaret ve kervan yolları üzerinde inşa edilmiş olduklarını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Gerek inşa edildiği dönemde ve gerekse günümüzde işlevselliğini korumuş olan bu tarihi yapılar Roma, Selçuklu ve Osmanlı gibi farklı dönemlere tarihlenmektedirler. Bu çalışma ile farklı dönemlerde onarımlar geçirerek günümüze kadar ulaşan bu mimari yapıların "Köprü Mimarisi" içerisindeki konumlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sivas Şehri, Tarihi, Coğrafyası, Mimari Yapılar, Köprüler

* Bu çalışma, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı "Sivas Su Yapıları" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Abstract

Sivas is located in the upper Kızılırmak section of the Central Anatolia region. The city, which has an important place due to its location, is also located at the intersection of historical trade routes. For this reason, the city has hosted many different civilizations. When the history of the city is examined, it is understood that it has a history dating back to the Hittite period. When we look at the historical chronology of the city, we see that it came under Hittite, Roman, Byzantine, Seljuk and Ottoman domination. Many architectural works of art from these civilizations have survived to this day. Among these works, Bridges built on important road routes also have an important position.

Six historical bridges located in the city center of Sivas were discussed in the study. As a result of the examinations and researches, these historical bridges were discussed and evaluated together with their materials, ornaments, building elements, their builders and their positions at the time they were built. These evaluations are very important in terms of showing that the places where the bridges were built were built on the important trade and caravan routes of the period. These historical structures, which have preserved their functionality both in the period they were built and today, are dated to different periods such as Roman, Seljuk and Ottoman. With this study, it is aimed to determine the positions of these architectural structures, which have survived to the present day by undergoing repairs in different periods, within the "Bridge Architecture".

Keywords: Sivas City, History, Geography, Architectural Buildings, Bridges

Giriş

Sivas, İç Anadolu bölgesinin Yukarı Kızılırmak Bölümünde yer alır. Kuzeyden Giresun, Ordu ve Tokat, Güneyden Kayseri, Malatya ve Kahramanmaraş, Doğudan Erzincan, Batıdan ise Yozgat ile komşudur. 28.488 km²'lik yüz ölçümüne sahip olan il 35° 50' ve 38° 14' doğu boylamları ile 38° 32' ve 40° 16' kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. İç Anadolu Bölgesinin en eski şehirlerinden biridir. Şehrin tarihi yapılan arkeolojik çalışmalar sonucu bulunan bilgiler doğrultusunda MÖ 5. ve 4. binli yıllara dayandırılmaktadır (Denizli, 1998: 2). Şehir sırasıyla Hitit, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Tarihte "Sebasteia" adı ile anılan şehir, Türk döneminde ise Sivas olarak değiştirilmiştir. Sebas kelimesi eski Yunan dilinde Ogüst şehri anlamına gelmektedir (Denizli, 1998: 14).

MÖ 2600 yıllarında Hitit egemenliğinde bulunan şehir, MÖ 1200 Firig egemenliğine girmiştir. Lidyalılar döneminde ise Sivas, Kral yolunun inşa edilmesi ile bu yol üzerinde yer alan önemli merkezlerden biri olmuştur (Acun, 1988: 183). MÖ 546 yılında Pers İmparatoru II. Kiros

Lidyalıları yenerek Anadolu'ya hâkim olmuştur. Böylece Sivas Daskleion satraplığına bağlı Katpakula (Kapadokya) satraplığının bir parçası olmuştur (Denizli, 1998: 12).

MÖ 92 yılında Sivas, Roma imparatorluğunun hâkimiyetine girmiştir (Denizli, 1998: 12). Daha sonra Pontus krallığı hâkimiyetine giren şehir, MS I. yüzyıldan Roma imparatorluğunun 395 yılında ikiye ayrılması sonucunda şehir Bizans toprakları içerisinde kaldı (Demirel, 2006: 13). Bu dönemde şehir Sasani ve Bizans arasında birçok kez el değiştirdi. Daha sonra Şehir Emevi ve Abbasiler tarafından ele geçirildi ancak bu hâkimiyetler kalıcı olmadı şehir yine Bizans hâkimiyetine geçti.

1071 Malazgirt savaşının kazanılması ve Anadolu'nun Türk iskânına açılmasından sonra Sivas şehri de Türk İslam hâkimiyetine girmiştir. Selçuklu Sultanı Alparslan'ın fethedilen toprakları şehzade ve emirlere vereceğini belirtmesi üzerine Sivas, Kayseri, Develi, Tokat, Niksar ve Amasya topraklarını Danişment Gazi topraklarına kattı ve böylece şehirde Türk hâkimiyeti başlamış oldu. 1124 yılında Emir Gazi tarafından Malatya'nın Danişmentli topraklarına katılmasına kadar Sivas Danişment Devletinin başkenti konumundayken bu tarihten sonra Malatya'nın devletin merkezi haline geldiği anlaşılmaktadır (Kesik, 2006: 111). Emir Gazi'nin ölümünden sonra yerine Melik Muhammed geçmiştir. Melik Muhammed'in ölümü üzerine yerine Sivas Meliki olan kardeşi Nizamettin Yağbasan Danişmentli hükümdarı olmuştur (Kesik, 2006: 111).

Yağbasan'ın ölümü (1164) üzerine yerine Melik Muhammed tahta geçti. Daha sonra ise 1172 tarihinde tahta Zünnun oturdu. 1175 tarihine gelindiğinde ise II. Kılıçarslan Danişmentli Devletine son verdi (Kesik, 2006: 119).

1188'de II. Kılıçarslan topraklarını 11 oğlu arasında paylaşmıştır. Sivas, Aksaray şehri ile birlikte Kudbettin Melik Şah'ın hissesine düşmüştür.

Şehir 1243 Köseadağ savaşına kadar altın çağını yaşamıştır. Sivas sırasıyla Selçuklu Döneminde I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1205-1211); I. İzzeddin Keykavus (1211-1220); Alâeddin Keykubat (1220-1237); II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) ve I. Alâeddin Keykubat dönemlerini yaşamıştır. 1243 Köseadağ savaşı yenilgisinden sonra şehir XIV. yüzyıl başlarından itibaren İlhanlı Valileri tarafından yönetilmeye başlamıştır (Acun, 1988: 184). İlhanlı Valileri Selçuklu başkenti Konya yerine Sivas'ı merkez seçmişlerdir (Denizli, 1998: 17). 1343 tarihinde Sivas Eretna hâkimiyetine girmiştir (Acun, 1988: 184). 1380 yılında devletin başına Kadı Burhanettin geçti ve Sivas'ı devletin merkezi yaptı (Denizli, 1998: 17). Kadı Buhannettin'in vefatı üzerine yerine oğlu Alladdin geçmiştir. Ancak yaklaşan Timur tehlikesi sebebiyle Sivas'ın yönetimi Osmanlı hâkimiyetine bırakılmıştır (Acun, 1988: 184). Kısa bir süre Osmanlı hâkimiyetinde kalan şehir 1402 yılında Yıldırım Beyazıt'ı Timur'un mağlup etmesiyle Timur'un hâkimiyetine

girdi ve bu dönemde şehir harap edildi (Denizli, 1998: 18). Timur'un istilasından sonra şehir Kadı Burhanettin'in damadı Mezit Bey yönetiminde kalmıştır. Çelebi Mehmet'in Osmanlı birliğini sağlaması ile birlikte, Amasya da ikamet etmekte olup Sivas, Tokat, Samsun, Çorum sancakları da Amasya'ya bağlı idi (Denizli, 1998: 20). I. Beyazıt'ın oğlu Emir Süleyman Çelebi Sivas'a ilk Osmanlı eyalet valisi olarak atanmıştır (Acun, 1988: 184). 1472'de Yusuf Mirza komutasındaki Akkoyunlu ordusu Sivas'a saldırmasına rağmen Fatih Sultan Mehmet'in bir yıl sonra Akkoyunlulara karşı elde ettiği Otlukbeli zaferi şehirde uzun süreli huzur ortamını sağlamıştır (Denizli, 1998: 20).

XVI. yüzyılda şehir Amasya, Çorum, Yozgat, Divriği, Samsun, Arapkir, Livalarını ihtiva etmek üzere Orta Fırat havalisinden Karadeniz bölgesine kadar uzanmakta olup Osmanlı Devletinin büyük eyalet merkezlerinden birisi konumundadır (Acun, 1988: 185). XVII. yüzyılda Sivas Celali isyanlarının merkezi haline gelmiştir. XVIII. yüzyıl'ın ikinci yarısında Sivas zaman zaman Çapanoğullarının etkisinde kalmıştır (Denizli, 1998: 21). XIX. yüzyıl sonlarında Sivas valisi olarak görev yapan Halil Rıfat Paşa şehre başta yol yapımı olmak üzere 4 yıl süren hizmeti boyunca birçok hizmet yapmıştır (Acun, 1988: 185).

Tarih sahnesine çıktığı günden beri her dönem önemli bir merkez olan Sivas, bu özelliğini Kurtuluş Savaşı sırasında da devam ettirmiştir. Erzurum Kongresi kararlarının yeniden teyit edildiği, toprak bütünlüğünü ve ulusal bağımsızlığın korunmasını isteyen milli bir kongreye 4-11 Eylül 1919'da ev sahipliği yaparak Cumhuriyetin temellerinin atılmasına tanıklık etmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra illerin yeniden düzenlenmesi kapsamında Sivas; il merkezi olmuş ve Divriği, Gürün, Hafik, Yıldızeli, Zara ilçeleri Sivas iline bağlanmıştır.

Köprü Mimarisi

Köprü, aralarında su, çukur, vadi gibi doğal engeller bulunan iki yakayı birleştirmek amacıyla yapılan (Ödekan, 1997: 1055), yol güzergâhları üzerinde bulunan doğal engeller ve akarsular üzerinden ulaşımı sağlayan yapılar olarak tanımlanır (Karpuz, 2004: 121). Tarih öncesi çağlardan beri bu engellerin aşılması önemli sorunlardan biri olmuş ve kullanım amacına, açıklığa ve dönem teknolojisi doğrultusunda çözümler bulunmaya çalışılmıştır. Bu çözümlerin bazıları ise şunlardır;

1. Kelek, sal gibi araçlarla sudan geçiş.
2. Karşılıklı iki kıyı arasında halat ya da zincirle çekilen yüzer döşemeler.
3. Kayık, gemi, şişme dubalar, kapalı dubalar gibi yüzer desteklere oturan genellikle ahşap döşemeli köprüler.

4. Karşılıklı iki sağlam nokta arasına gerilmiş zincir, halat gibi bağlantılara oturan basit döşemeli asma köprüler.

5. Kemerli köprüler.

6. Ayaklı köprüler.

7. Modern asma köprüler (Ödekan, 1997: 1055).

Tarih boyunca köprüler insanlık medeniyeti için önemli bir unsur olmuştur. İnsanlar önemli ulaşım yolları üzerine yaptıkları köprülerle aslında sadece yolları birbirine bağlamakla kalmamışlar bu köprüler sayesinde farklı medeniyetleri de birbirlerine bağlamışlardır. Bilinen en eski köprü Hititliler döneminde MÖ XII. yüzyılda yapılmış Bağozköy'de bulunan Hattuşaş köprüsüdür (Çulpan, 2002: 1). MÖ VII. yüzyılda yapılmış Bâbil Köprüsü ve Romalıların MÖ VII. yıllarda Tiber nehri üzerine inşa ettikleri Pons Salaris bilinen diğer eski örneklerdir. Emevîler akarsular yanına kurdukları yeni şehre el-Kantara (köprü) adını vermişlerdir (Çeçen, 1997: 253). Abbasiler devrinde Fırat, Dicle ve bunların kolları üzerine çok sayıda köprü inşa edilmiştir. Müslümanların X. yüzyılda yaptığı en büyük köprü (Ödekan, 1997: 1055) Zap suyu üzerinde bulunan Kerkük'ün Kuzeyindeki Altın köprüdür (Çeçen, 1997: 253). Gazneli Mahmut Tirmizde Ceyhan nehri üzerine köprü inşa ettirmiştir. İslamiyet öncesi ve sonrasında İran'da da birçok kagir köprü inşa edilmiştir (Şehristan, Baba Mahmut, Marnan v.b) (Çeçen, 1997: 253). Anadolu'da eski çağ ve orta çağdan kalma birçok köprü yer almaktadır. Bunlar belli başlı ırmaklar üzerine kurulmuş olup dönem içerisinde önemli ulaşım merkezlerini birbirine bağlayan köprülerdir. Gerek Selçuklu gerekse Osmanlı dönemlerinde işler durumda olan bu köprüler zaman zaman onararak kullanılmaya devam etmiştir. Köprüler için en önemli unsur açıklığının büyüklüğüdür. Anadolu'da ve yakın doğuda açıklığı en büyük köprü Artuklular tarafından yaptırılmıştır (Hasankeyf'deki Dicle köprüsü dört gözlü olup en büyük açıklığı 40.22 m'dir) (Çeçen, 1997: 253). Selçuklu dönemindeki köprülerin genel itibarıyla Artuklu köprülerine göre gözlerinin daha küçük ve daha çok olması bu köprülerin daha uzun yapılmasına ve mimari bakımdan Artuklulardan ayrılmasına neden olmuştur.

Osmanlı döneminde ise her alanda imar faaliyetine önem verilmiş ve bu dönemde gerek eski köprüleri onararak gerekse yeni köprüler yaparak birçok eser ortaya konulmuştur. Ayrıca sefer sırasında ordunun geçiş güzergâhı üzerine ahşap köprüler yapmışlar daha sonraları ise bu ahşap köprüleri taş köprü olarak inşa etmişlerdir (Çulpan, 2002: 1).

Osmanlı köprülerinin en güzel örnekleri Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. (Çeçen, 1997: 253). (Mustafa Paşa köprüsü, Odabaşı Köprüsü, Kanuni köprüsü ve Büyükçekmece köprüsü v.b.) (Çeçen, 1997: 253).

Köprü Mimarisi Türk toplumunda önemli bir yere sahip olmuş, Geleneksel el sanatları içerisinde de köprü motifleri yer almıştır. Cumhuriyet döneminde de köprü inşasına önem verilmiş ve modern tarzda birçok köprü inşa edilmiştir. Köprüler mimari unsurları ve inşa özelliklerine göre farklı gruplamalar içerisinde değerlendirilmiştir.

Bu gruplamalara göre;

Cevdet Çulpan Türk Taş Köprüleri adlı eserinde köprüleri kesitlerine göre sınıflandırmıştır.

1- Yatay (ufki) şekiller,

2- Her iki kıyıdan itibaren büyük kemere doğru çıkış ve inişli (tek, çift veya çok hörgüçlü) şekiller,

3- Her iki kıyıdan itibaren hafif meyille başlayıp sonra yatay şekil alanlar,

4- Tek gözlü, ayaksız (bir kıyıdan diğer kıyıya uzanmış) köprüler,

5- Çok gözlü köprüler,

6- Eğri köprüler: Bu köprüler nehir alanında ayakları sağlam zemini izlemesi ve nehrin akıntı kütlelerinin köprüye yapacağı ana basıncı dağıtmak için;

a. Tek ve geniş açılı kırık şekil. (Sivas 3 Km. güneyinde Kırık Köprü)

b. Birkaç geniş açılı zikzak şekiller. (Silvan Malabadi Köprüsü, Hasankale Çoban Köprüsü, Muş Murat Köprüsü gibi.)

7- Kesik köprüler (Sivas'ın 10 Km. güney-batısındaki Kesik Köprü, Kocasinan tarafından yapılan yapma adacıklara dört dalga şeklinde uzanan Büyükçekmece Köprüsü.)

8- Üzerinde veya ayakları üzerinde küçük oda bulunan köprüler (Bursa Irgandı Köprüsü, Silvan Malabadi, Hasankale Çoban Köprüleri)

9- Yuvarlak veya sivri kemerli köprüler (Türk dönemi yapılarında sivri kemer formu çok kullanılmıştır.)

10- Ayaklı köprülerde yer alan memba ve mansap her iki tarafta bulunan selyaranların şeklide ayrı bir konudur. Bu şekiller üçgen, çokgen veya yuvarlak olmak üzere çeşitli formlarda bulunur. Merdiven basamağı gibi kademeli olarak inşa edilmiş olanları da vardır (Adana Seyhan Köprüsü, Üsküp Vardar Köprüsü bazı ayakları ile Tesalya Yenişehir'de Hasan Bey Köprüsü). Selyaranlar bazen köprü kemerleri üst seviyesine kadar yüksek yapılmıştır (Erzurum Çoban Köprüsü, Kayseri Boğazlıyan Çokgöz Köprüsü, Vişegrad Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü).

11- Bazı köprülerde döşeme kısmı merdiven şeklinde kademeli, yapılmıştır. Basamaklardan çıkılmakta ve inilmektedir. Bu köprülerden tekerlekli araçlar geçememektedir. Doğu Anadolu'da Ahlât Harabe Şehir Köprüsü bu şekilde inşa edilmiştir (Çulpan, 2002: 6-7).

Fügen İlter Anadolu'da yer alan köprüleri dik ve düz olmak üzere iki plan tipine ayırmıştır.

1. Ortadaki geniş ve yüksek ana kemere doğru, her iki yandan güçlü çıkışla yükselen, dik köprüler.

2. İki veya çok sayıda kemerler arasında, yükseklik ve genişlik bakımından, büyük fark göstermeyen köprü yolunun düz veya hemen hemen düz olduğu köprüler.

Bu tipolojinin oluşumunda en büyük etken, nehir yatağının derinliği ve genişliğidir. Bundan dolayı tipoloji yalnızca Anadolu'ya has kalmamakta ve evrensel bir nitelik taşımaktadır (İlter, 1978: 2).

Köprü Yapı Elemanları

1. Açıklık: Gözü iki yandan çevreleyen ayakların, iç yüzeyleri arasındaki uzaklık.

2. Alt yapı: Köprü'nün toprak altında bulunan kısmıdır.

3. Ayak: Köprü kemerlerinin ve tabliyenin yükünü taşıyan taş ve tuğla mesnet veya dayanaktır.

4. Babataşı: Köprü'nün girişinde korkuluk duvarı üzerinde yer alan dikey taşlardır.

5. Boşaltma Gözü: Köprü altından geçen suyun, normal zamanlarda geçmediği hatta normal taşkınlarda da çalışmayan, fakat büyük taşkınlarda su geçirmek suretiyle çalışan köprü gözleridir. Bunlar genelde köprü gözlerinin yükseğinde, ya da nehir yatağının yükseldiği yerlerde bulunurlar.

6. Çevre duvarı: Kemerin yan yüzünü oluşturan ve kilit taşıyla sonuçlanan bölümdür.

7. Göz: Köprü kemerlerinden her biri, birbirini izleyen ayak arasında kalan ve bu iki ayakla üstündeki kemerin çevrelediği alandır.

8. Hafifletme gözü: Su geçirmesi düşünülmeyen, fakat köprü gövdesinin birtakım teknik kaygılarla hafifletilmesi istenen yerlerde, fonksiyonu sadece köprü ağırlığını azaltmak olan gözlerdir.

9. Kemer (Göz): İki ayağın arasındaki açıklığı örtmek ve üstteki yükü ayaklara iletmek için yay şeklinde yapılmış mimari öğedir.

10. Korkuluk duvarı: Tabliyenin iki yanında yer alan ve geçiş sırasında güvenliği sağlayan duvardır.

11. Mansap Tarafı: Suyun aktığı (döküleceği) taraftır.

12. Memba Tarafı: Suyun kaynak tarafıdır.

13. Sed duvarı: Genellikle taşkınlarla yatak dışına taşan akarsuların çevredeki araziye değmesini önlemek üzere iki sahil boyunca yapılan duvarın her biridir.

14. Selyaran (Burun): Köprü ayaklarının memba yönünde suyun içerisindeki genelde üçgen kısmıdır.

15. Odacıklar: Bazı köprülerin ayakları içerisine odacıklar yerleştirilmiştir. Tabliyeden özel bir kapı ile inilen odalarda köprü görevlileri barınmaktaydı.

16. Tabliye: Köprü'nün döşemesi, esas üzerinden geçilen yoldur.

17. Topuk: Köprü'nün mansap tarafında yuvarlak, çokgen veya üçgen çıkıntılardır.

18. Tempan Duvarı: Çevre taşların üzerine yapılan veya köprü gözünü kıyıya bağlayan duvardır.

Tarihi Sivas Köprüleri

1. Boğaz Köprüsü

Yapı Sivas-Hafik karayolu üzerinde Kızılkavraz Köyüne ayrılan yolun 3. kilometresindedir. Köprü Tapununun 359 ada ve 18 parsel numaralarında kayıtlıdır. Üzerinde inşa kitabesi bulunmamakta olup, yapının günümüzde okunmayan 1525 tarihli bir kitabesi mevcuttur. Köprü kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir.

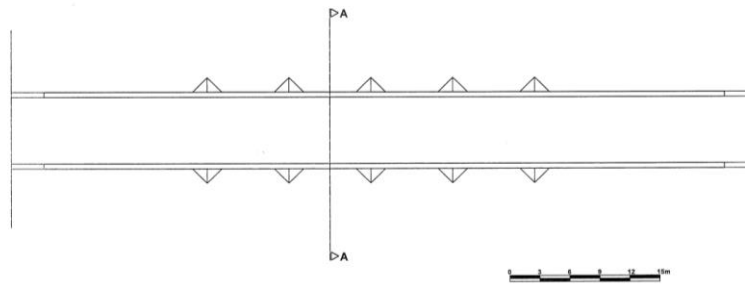
1574 tarihli evkaf defterinde "Zagzagı" adı ile kayıtlara geçen yapının bu köprü olabileceği düşünülmektedir (Yinanç, 1994: 9). Günümüzde Boğaz Köprü olarak bilinen yapı düz köprü plan seması içerisine girmektedir .

Köprü 101,96 m. uzunluğunda, 4.45 m. genişliğinde inşa edilmiş ve beş ayak üzerine oturan altı kemer gözüne sahiptir (Çizim). Kemer gözleri sivri formlu olarak inşa edilmiştir. Kemerler iç içe geçmiş iki kemer formunda olup, iç kısımda yer alan kemerler tempan duvarına göre daha içeride bulunmaktadır. Bunun üzerinde çıkıntı yapan kemer ise tempan duvarı ile aynı seviyededir. Kemerlerin hemen üzerinde çıkıntı yapan bir sıra korniş uzanmakta olup korniş üzerinde ise büyük taşlarla korkuluk duvarları örülmüştür. Bu form menba ve mensap cephesinde de aynı tarzda tekrarlanmıştır. Mensap yönünde yer alan beş adet topukluklar yuvarlak formlu olup üzerleri sivri külahlıdır. Menba yönünde ise beş adet üçgen selyaranları bulunmaktadır. Karayün tarafında menba yönünde bir odacık yer almaktadır. Oda muhtemelen yolcuların köprüye ulaştıklarında çeşitli ihtiyaçlarını karşılama amacıyla yapılmıştır. Bu oda bir

sıra silme dikdörtgen çerçeve içine alınmış düz atkılı bir giriş kapısına sahiptir. Kapının günümüzde kapatılmış olmasından dolayı oda içerisine girilememiştir. Giriş kapısının hemen üzerinde ise bu gün okunamaz durumda olan bir kitabesi yer almaktadır.

Selçuklu dönemi inşa edilmiş olan köprüler genellikle sivri kemerli ve köprü ortasında yer alan kemer gözü daha büyük tutulmaktadır. Ayrıca bu dönem yapılan köprüler ortadan iki yana doğru alçalarak aşağıya doğru inmektedir. Osmanlı döneminde ise bu şema devam etmiş, ancak farklı olarak düz köprüler de yapılmaya başlanmıştır. Cevdet Çulpan Yapıyı XIII. yüzyıla tarihlendirmektedir (Çulpan, 2002: 68). Ancak köprü odası giriş kapısı üzerinde yer alan kitabesinde 1525 tarihi geçmektedir. Edirne’de tunca nehri üzerinde yer alan Sultan II. Beyazıt Köprüsü (XV. yüzyıl sonu) Boğaz köprüsü ile benzer özellik göstermektedir (Eyice, 1992: 50). Köprü üzerinde yer alan bu kitabe muhtemelen inşa kitabesi olup kitabeden de anlaşıldığı üzere yapıyı Osmanlılar dönemine tarihlendirebiliriz.

Sivas Valisi Halil Rifat Paşa döneminde Silahtar-zade Mehmet Ali Efendi tarafından yapı onartılmıştır (Denizli, 1998: 157).

Çizim 1. Boğaz Köprü Plan

Foto.1. Boğaz Köprüsü Genel Görünüş.

2. Eğri Köprü

Yapı Sivas'ın 3 km. güneyinde, Kardeşler mahallesinde yer almakta olup, Kızılırmak üzerine tamamen kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Üzerinde inşa kitabesi bulunmayan yapının onarım kitabesi mevcuttur. Eski dönemlerde ipek yolunun geçişi bu köprü ile sağlanmıştır (Denizli, 1998: 157).

Köprü 173,20 m. uzunluğunda, 4,60 m. genişliğinde inşa edilmiştir. Köprünün on iki gözü doğudan batıya doğru düz bir şekilde devam ederken daha sonra kırılma yaparak altı kemer gözü ise güney yöne doğru uzanmakta olup toplam on sekiz kemer gözünden oluşmaktadır (Çizim). Eğri bir plan semasına sahip olan yapının kemer gözleri sivri formlu olarak inşa edilmiştir† Kemerler tempan duvarına göre daha içeride bulunmaktadır. Kemerlerin hemen üzerinde çıkıntı yapan bir sıra korniş uzanır, korniş üzerinde ise büyük taşlarla korkuluk duvarı yer almaktadır. Bu form menba ve mensap cephesinde de aynı tarzda tekrarlanmıştır. Menba yönünde on yedi adet üçgen selyaranları bulunmaktadır. Mensap yönünde topukluk yer alır. Mensap yönünde hemen kornişin altına aralıklarla yerleştirilmiş on bir adet çörtten dikkat çekmektedir. Denizli, köprünün her iki cephesinde de çörttenlerin bulunduğunu söylemektedir (Denizli, 1998: 156). Ancak günümüzde sadece mensap yönünde çörttenler mevcuttur. Muhtemelen geçirdiği onarımlar sonucunda menba yönünde bulunan çörttenler kaldırılmıştır. Menba ve mensap yönlerindeki köprünün kırılma yapan kemer gözlerinde mukarnaslar yerleştirilmiştir. Bu mukarnaslar menba yönünde dördüncü kemer gözünün hemen üzerinde, mensap tarafında ise dördüncü ve beşinci kemer gözü arasına yerleştirilmiştir. Köprünün menba tarafında altıncı kemer gözünden sonra kırılma yapan altı ve yedinci göz arasına tarih köşkü adı verilen, yuvarlak formlu ve kalın bir destek bulunmaktadır. Bu desteğin korniş seviyesinin altında iki sıra taş süslenmiştir. Bu süslemenin üzerinde korniş, kornişin üzerinde ise korkuluk taşı yer almaktadır. Korkuluk taşı yine yarım yuvarlak formda dönüp devam etmiş ve yuvarlak formda bir sıra taş korniş üzerine örülmüştür. Bu yuvarlak şekilde yer alan kısmın tabliye yönüne onarım kitabesi yerleştirilmiştir. Köprünün tabliye kısmı taş döşemelidir. Batı girişinin iki yanında baba taşı yer almaktadır. Doğu cepheden girişte menba tarafında ikinci kemer gözünde kemer kilit taşı üzerinde çarkifelek motifi bulunmaktadır. Köprü üzerinde inşa

† Köprünün Eğri olması ile ilgili ayrıca halk arasında söylenen rivayete göre; “Zamanında bir usta ve bir şakirt (çırak) varmış. Zamanla, ustasıyla arası açılan çırak ustasının yanından ayrılmış; Sivas'taki bu köprünün yapımını üzerine almış. Köprünün yapımı ilerlerken ustasına haber ulaşmış. Usta merak ederek köprüyü görmeye gelmiş. Gizlice incelemiş ve beğenmiş. Çırağın karşısına geçip;

Usta idik olduk şakirt,
Al bardağı suya seğirt,
Hiç nazardan korkmadın mı?
Köprünü eğri çevirt” demiş.

Usta nazar olmaması için bu köprüyü eğri yapmasını söylemiş ve köprünün eğri olması bu hikâyeye bağlanmıştır (Denizli, 1998: 156).

kitabesi yer almaz. Ancak yapının onarım kitabesi mevcuttur. Kitabesi 0,46x0,83 m. ölçülerindedir.

Bu kitabeye göre;

Nebr-i Ahmer cisrini ta'mir idüben İlahi

Cenneti vü ab-ı kevserden vir ücretin İlahi

Mukadder olmaz her kula hayra ragbeti ola

Keremindir bu kavi nasib itsün İlahi

İkiyüz ondokuz olan isme ya Rab komsu it

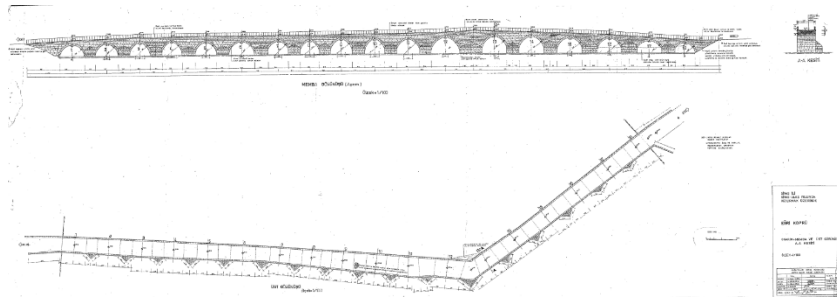
Hürmet-i izzün celalin hakkı için İlahi

Sabib-i ta'mirül-hayrat Mustafa Pasa-i Erzincani

Ol habibi Fahr-i âlem sefi olsun İlahi (Denizli, 1998: 156).

Köprü'nün inşa kitabesi olmamasından dolayı kesin bir tarihleme yapılamamaktadır. Ancak yapı Selçuklu köprü plan semasında görülen çok göz uygulaması, köprülerin uzun inşa ediliyor olması ve sivri kemer kullanımından dolayı bu yapıyı Selçuklu dönemine tarihlendirebiliriz.

Köprü Sultan III. Murat Zamanında 1585 tarihinde ve Kangal Ağası Abdurrahman Pasa tarafından XIX. yüzyıl sonunda onartılmıştır. Ayrıca yapı farklı tarihlerde karayolları tarafından da onarım ve tadilatlar geçirmiştir (Denizli, 1998: 155).

Çizim 2. Eğri Köprü (Karayolları Genel Müdürlüğü).

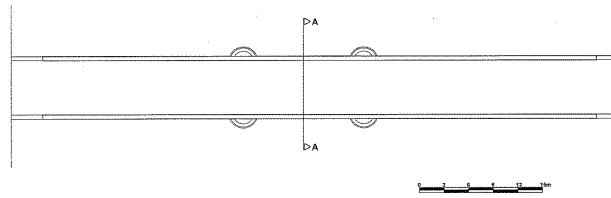
Foto.2. Eğri Köprü Genel Görünüş (Elmas Ş. P.)

3. Fadlum Köprüsü

Yapı Sivas Merkeze bağlı İşhan Köyü'nde, eski Malatya yolu üzerinde yer almakta olup, tamamen kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Fadlum ırmağı üzerine inşa edilen köprüde herhangi bir inşa ya da onarım kitabesi bulunmamaktadır.

Köprü yaklaşık 50m. Uzunluğunda ve 5,30m. Genişliğinde inşa edilmiştir. İki ayak üzerine oturan üç kemer gözüne sahiptir. Plan şeması olarak düz köprüler arasına girmektedir(Çizim). Kemerler tempan duvarı ile aynı seviyededir. Kemerlerin hemen üzerinde çıkıntı yapan bir sıra korniş uzanmakta olup, bu korniş üzerinde ise büyük blok taşlarla korkuluk duvarları yer almaktadır. Bu form menba ve mensap cephesinde de aynı tarzda tekrarlanmıştır. Mensap yönünde yer alan iki adet topukluk ve menba yönünde yer alan selyaranları yuvarlak formda yapılmıştır. Tabliye kısmına günümüzde asfalt döşenmiştir. Yapıda süsleme unsuru olarak gözümüze çarpan mensap yönündeki orta kemer üzerindeki ay ve yıldız kabartması ve kuzeybatı menba yönünde ilk kemer yüzeyinde iki adet baklava dilimi üst üste yerleştirilmiştir. Yapı üzerinde inşa ya da onarım kitabesi bulunmamaktadır. Bu nedenle yapı hakkında kesin bir tarihlendirme yapılamamaktadır.

Kangal Yeşildere köprüsü ve Tecer-Gürün yolu üzerinde yer alan ve 1882-1885 tarihleri arasında Sivas'ta valilik yapan Halil Rifat Pasa tarafından yaptırılan ve Pasa ile aynı isimle anılan Köprü ile karşılaştırdığımızda, Mimari özellikleri, selyaranlarının yuvarlak olması ve kemer uygulamalarının basık olması gibi özellikler dikkate alındığında Köprüyü Osmanlı Mimari Geç Dönemine (XVIII. ve XIX. yüzyıllar) tarihlendirebiliriz.

Çizim 3. Fadlum Köprüsü Plan

Foto.3. Fadlum Köprüsü Genel Görünüş (Elmas Ş. P.)

4. Kesik Köprü

Yapı eski Sivas- Kayseri yolu üzerinde olup tamamen kesme taş malzeme ile Kızılırmak üzerine inşa edilmiştir. Yapı üzerinde inşa kitabesi bulunmamakta ancak onarım kitabesi mevcuttur.

Yapı plan olarak düz köprüler grubuna girmektedir. Köprü biri on yedi kemer gözlü diğeri ise iki kemer gözüne sahip, iki kısımdan meydana gelmekte olup toplam on dokuz kemer gözüne sahiptir. Köprü 326,35 m. uzunluğunda, 4,95 m. genişliğinde inşa edilmiştir. Kuzey-güney doğrultuda uzanan köprünün kuzeyden girişte doğu tarafında baba taşı yer almakta. Ancak batı tarafındaki ise baba taşlarının izleri mevcut olup günümüze ulaşmamıştır. Köprünün on altı ayak üzerine oturan on yedi kemer gözü ile ilk kısım oluşmakta ve bu kısımda bulunan kemer gözlerinden kuzey ve güney girişlerinde başlayan ilk üç kemer gözü yuvarlak formda diğer kemerler ise sivri formdadır. Köprünün kemer gözü genişlikleri birbirinden farklıdır. Kemerler üzerinde bir sıra korniş uzanmakta olup korniş üzerinde ise büyük blok taşlarla korkuluk duvarı yükselmektedir. Bu form menba ve mensap yönlerinde aynı tarzda tekrarlanmıştır. Menba ve mensap yönlerine korniş seviyesi altında birçok çörtten yerleştirilmiştir. Menba yönünde on altı adet üçgen formda selyaranları vardır. Mensap yönünde topuklukları bulunmamaktadır. Tabliye kısmı günümüzde asfaltlanmıştır.

Köprünün güneyde yer alan ikinci kısmı ise bir yol ile ayrılmıştır. Bu kısım tek ayak üzerine iki kemer gözüne sahiptir ve kemer gözleri yuvarlak formda yapılmıştır. Kemerler tempan duvarına göre daha içeride bulunmaktadır. Kemerlerin hemen üzerinde çıkıntı yapan bir sıra korniş uzanmakta olup korniş üzerinde büyük blok taşlarla korkuluk duvarları yer almaktadır. Bu form menba ve mensap cephesinde de aynı tarzda tekrarlanmıştır. Menba ve mensap yönlerinde korniş altına ikişer adet çörtten yerleştirilmiştir. Köprünün kuzeyde yer alan bölümünde menba yönünde üçgen formda selyaranları bulunmakta olup mensap tarafında topuklukları mevcut değildir. Tabliye kısmı taş döşemelidir. Tamamen kesme taş ile inşa edilmiştir.

İnsa kitabesi olmayan yapının yol ile ayrılan kısmın, güney girişinin ilk kemer yüzeyinin üzerinde sekiz satırlık mermer onarım kitabesi bulunmaktadır.

Bu kitabeye göre;

1. Hüdâ zıll-i zalîli Hazret-i Abdülaziz Hânın

İde eyyâm-ı ömr ü şevket iclâlini müzdâd

2. Sırat-ı müstakim-i adli sehrâh-ı enâm oldu

Riyazi âlemi enharı- cûdi eyledi âbâd

3. Bu cisr işte harâb olmus idiseyl-i havâdisden

Mürur-i rûzgâr etmiş idi asârını berbâd

4. Sudur etti esasından binaya emr ü fermanı

Yapıldı on yedi tâk üstüne müstahkemü'l-evtâd

5. Eday-ı sükr fütfiçün o Sehinsah-ı zîsânın

Lisan-ı ehl-i Sivas du'ay-ı hayrıdır evrâd

6. Hitamın yazdı vali-i vilâyet bendesi izzet

Biri lafzâ biri ma'nâ iki tarih edüb insâd

7. Bina oldu bu köprü bin iki yüz doksan ikide

Bu yıl bu köprüyü Abdülaziz Hân eyledi bünyâd

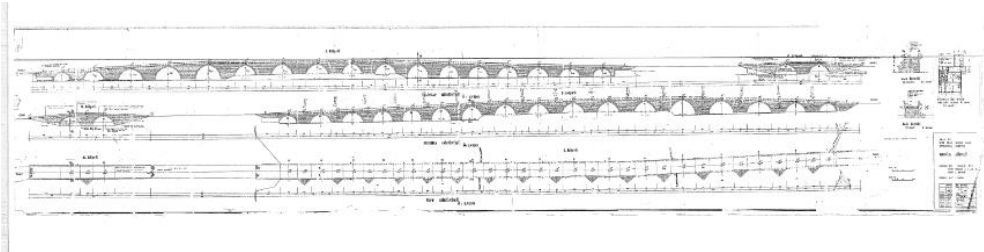
8. Üstâd-ı cısr Gürcü Makar Sivas (1292)

Harrerehu es-Seyyid Mahmud Hamdi el-arîf bi-Eskicizâde (Çulpan, 2002: 69).

Onarım kitabesine göre köprü H.1292 M. 1875 tarihinde Sultan Abdülaziz zamanında onarılmıştır. Bu onarım sırasında Sahna Kümbeti kalıntılarından faydalanılmıştır.

Köprüde inşa kitabesi yer almamasından dolayı kesin bir tarihleme yapılamamaktadır. Refet Yinanç, yapının vakfiyesine göre köprü M.1213 tarihinde Selçuklu Subaşı Yavaş Aslan tarafından yaptırıldığını söylemektedir (Yinanç, 1994: 5).

Köprü'nün ismi H.982 M.1574 tarihli evkaf ve tahrir defterinde ise "Cisri Gürcü Hüseyin" adı ile kayıtlıdır. Bu isim ile anılmasının nedeni Yavaş Aslan'ın Gürcü asıllı olmasından dolayıdır. Hüseyin ismi ise Yavaş Aslan'ın Müslüman olmasından sonra kullandığı isimdir (Yinanç, 1994: 5). Yapının kurgusal düzenlenmesi açısından baktığımızda Selçuklu köprüleri ile aynı özelliği göstermektedir. Gerek kemer sayısının fazla olması gerekse kemer açıklığının geniş tutulması Yapının Selçuklu döneminde yapıldığına işaret etmektedir. Sonuç olarak ise yapı vakfiyesinde verilen 1213 tarihinden birkaç yıl önce inşa edilmiş olmalıdır.

Çizim 4. Kesik Köprü (Karayolları Genel Müdürlüğü).

Foto.4. Kesik Köprü Genel Görünüş(Elmas Ş. P.)

5. Taş Köprü

Yapı Sivas Akdeğirmen Mahallesi Pasa Fabrikası mevkiinde yer almakta olup inşa ya da onarım kitabesi bulunmamaktadır. Köprü tamamen kesme taş malzeme ile Tavsan deresi üzerine inşa edilmiştir.

Doğu-batı doğrultuda uzanan köprü 19,40 m. uzunluğunda, 5 m. genişliğinde inşa edilmiştir. Tek gözlü olan köprünün kemer yüksekliği su seviyesinden itibaren 5,30 m. yükseklikte ve kemer açıklığı ise 5,60 m.dir. Kemer formu sivri olup tempan duvarından içeride yer almaktadır. Kemerin hemen üzerinde bir sıra korniş uzanmakta olup korkuluk kısmı bulunmamaktadır. Menba ve mensap yönleri aynı formdadır. Tabliye kısmında günümüzde toprak bulunmaktadır. Menba ve mensap yönünde dilatasyon izleri köprünün doğudan girişteki ayağının onarım geçirdiğini göstermektedir. Köprünün batı yakası moloz taşlarla güneye doğru belirli bir seviyede yükseltilerek üzerine ev inşa edilmiştir. Böylelikle köprünün batı cephedeki tempan duvarı kapatılmış, doğu cephe de ise tempan duvarının bir bölümü toprak altında kalmıştır.

Köprü üzerinde inşa ya da onarım kitabesi bulunmamaktadır. Bu nedenle köprüyü kesin bir tarih aralığına koymak mümkün değildir. Mimari unsurları ve yapı elemanları bakımından yeterince zengin olamayan köprüyü herhangi bir benzer özellikteki köprü ile de karşılaştırma olasılığımız da bulunmamaktadır. Ancak gerek Selçuklu köprü mimarisi ve özellikleri ve gerekse Osmanlı köprü mimarisi ve özelliklerinin bilinmesi bu köprü hakkında bir tarih aralığı olmasa da hangi döneme ait olabileceği hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Selçuklu dönemi köprülerinin uzun ve kemer gözlerinin küçük olmasına karşın Osmanlıda durum tam tersi şeklinde bir plan şemasına sahiptir. Tüm bu özellikler ele alındığında köprünün tek gözlü olması, kemerinin yüksek tutulması ve kemer formunun sivri olması gibi özellikleri ile köprünün XVII. yüzyıl içerisinde inşa edilmiş olabileceğini güçlendirmektedir. Osmanlı son dönem köprülerinde kemer formu genellikle basık kemer formunda yapılmıştır. Taş köprüde sivri kemer uygulamasının yer almasından dolayı yapıyı XVII. Yüzyıla tarihlendirmemizde en önemli unsur olmuştur.

Foto.5. Taş Köprü Genel Görünüş .(Elmas Ş. P.)

6.Yıldız Köprüsü

Yapı Sivas-Ankara yolu üzerinde Sivas'a 27 km uzaklıkta olup kesme taş malzeme kullanılarak Yıldız Irmağı üzerine inşa edilmiştir. Günümüze sağlam vaziyette ulaşan köprüde inşa ya da onarım kitabesi bulunmamakta ancak yapı üzerinde Ermenice bir kitabe yer almaktadır.[‡] Yapı yol güzergâhının değişmesinden dolayı günümüzde kullanılmamaktadır. Roma dönemine ait bir köprünün temelleri üzerine Selçuklular devrinde yeniden inşa edilmiştir (Denizli, 1998: 157).

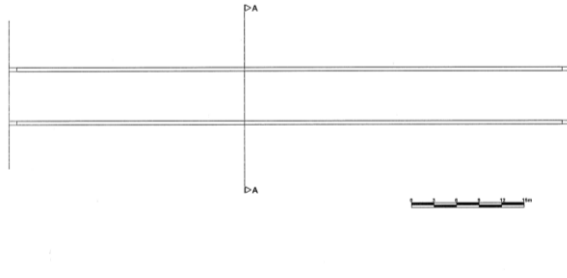
Köprü 70 m. uzunluğunda ve 4 m. genişliğindedir. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan köprü on üç adet kemer gözüne sahip ve köprü gözleri ortadan yanlara doğru küçülüp daralarak devam etmektedir (Çizim 17-18). Yapı plan seması olarak düz köprüler arasına girmektedir (Çizim). Tempan duvarı kesme taşlarla örülmüştür. Ayakları birbirine sivri kemerler bağlamış ve kemerler tempan duvarı ile aynı yüzeydedir. Kemerlerin hemen üzerinde çıkıntı yapan bir sıra korniş uzanmakta olup, korniş üzerine ise büyük taşlarla korkuluk duvarları örülmüştür. Menba yönünde yüksek tasarlanmış üçgen selyaranları bulunmaktadır. Yapının mensap yönünde topukluklar yer almamaktadır. Köprünün Sivas tarafından girişinde dördüncü göz Roma döneminden kalmıştır. Köprü tamamen çevrede bulunan sarı renkli taşlarla inşa edilmiştir.

Köprü, Roma ve Bizans devirlerinde kullanılmıştır. Ayaklardan biri üzerinde, memba ve mansap cihetlerinde taş üzerine işlenmiş birer haç şekli bulunmaktadır. Köprünün inşası sırasında Roma dönemine ait kuş köşklerine benzer malzeme, yine orta göz kemerinin iç kısmında birbirinin omuzlarına basmış sakallı, sivri külahları olan üç insan figürü bulunmaktadır (Denizli, 1998: 157). Ayrıca mensap tarafında korkuluk duvarında muhtemelen onarım sırasında başka bir yapıdan getirilerek yerleştirilmiş taşlar dikkat çekicidir. Büyük iki blok halinde tasarlanmış olan bu taşlar kapı formundadır. Kemer ve kemer alınlıklarında gülbezeklerin yerleştirilmesi için açılmış yuvaları ve bu formun silmelerle çerçeve içine alınmış tarzı niteliğindedir.

Köprü üzerinde herhangi bir inşaat ya da onarım kitabesi bulunmamaktadır. Ancak köprü üzerinde Ermenice yazılı bir kitabe yer almaktadır. Köprünün Sivas Yenihan üzerinde bulunmasından dolayı 1332 yılında Ahi Emir Ahmet tarafından yapılmış olan Yenihan Kervansarayı ile aynı tarihte yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Ancak Yenihan Kervansarayının kitabesinde köprünün ismi geçmemektedir (Çulpan, 2002: 68). Ayrıca dönem içerisinde birçok eser yaptırmış olan 1333 tarihli Ahi Emir Ahmet vakfiyesinde de bu köprünün adı geçmemektedir (Demir, 2005: 4-6).

Tüm bu özellikleri ile birlikte değerlendirdiğimizde Köprünün Ahi Emir Ahmet tarafından yaptırıldığı varsayıldığında ve gerek mimari unsurları ve gerekse yapım vb. gibi özellikleri ile köprüyü Selçuklu dönemi içerisinde tarihlendirmek mümkündür.

[‡] Erciyes Üniversitesi Ermeni Dili Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Arina Beridze'ye Yıldız Köprüsü üzerinde yer alan Ermenice yazılı kitabe gösterilmiş ancak kitabenin tahrip olmasından dolayı okunamamıştır.

Çizim 5. Yıldız Köprüsü Plan
P.)

Foto.6. Yıldız Köprüsü Genel Görünüş(Elmas Ş. P.)

Değerlendirme

Yapılan araştırmalar neticesinde Sivas Tarihi Köprüleri, dik köprüler ve düz köprüler olarak tabliye kısmına göre iki gruba ayrılmıştır. Dik köprüler, kıyılar arasında seviye farkı fazla olan iki kıyıyı birbirine bağlayan köprülerdir. Düz köprüler ise dik köprülerin tam tersi olarak kıyılar arasında seviye farkı fazla olmayan kıyıları birbirine bağlayan köprülerdir.

Sivas il merkezinde tespit edilen ve çalışma konusunu oluşturan Boğaz Köprü, Kesik Köprü, Taş Köprüsü, Eğri Köprü, Yıldız Köprüsü ve Fadlum Köprülerinin tamamı düz köprüler grubuna girmektedir.

Anadolu'da bu tipte yapılmış örnekler; Kayseri-Boğazlıyan yolunda Çokgöz Köprüsü (İlter, 1978: 129), Tokat-Hıdırlık Köprüsü (İlter, 1978: 129), Erzurum- Hasankale yolunda Çobandede Köprüsü (İlter, 1978: 191-193), Diyarbakır Dicle Köprüsü (Yeşilbaş, 2005: 32-34, Aydın Çavuş Köprüleridir (Yılmaz, 2010: 108-111).

Sivas il merkezinde bulunan ve çalışma konusunu oluşturan köprüler, diğer su yapılarında da olduğu gibi ana inşa malzemesi olan düzgün kesme taşla inşa edilmişlerdir. Eğri köprü, Kesik Köprü, Taş Köprü ve Boğaz Köprüsü beyaz renkli taştan inşa edilmiş, Yıldız Köprüsü ve Fadlum Köprüleri ise Sivas ve çevresinden çıkarılan sarı renkli bir taş ile inşa edilmiştir.

Köprü yapı elamanları içerisinde korkuluk bölümü tabliye kısmında güvenlik amacıyla yapılmış olan ve köprüyü iki yönden çevreleyen tempan duvarının hemen üzerinde yükselen kısımdır. Sivas il merkezinde inşa edilmiş olan köprülerden Taş Köprü hariç diğer yapılarda korkuluk kısmı mevcuttur. Korkuluk kısımları köprülerde dikdörtgen formlu blok taşlar halinde tempan duvarı üzerinde yükselmektedir.

Yine bir diğer yapı elamanı olan selyaranlar çok ayaklı köprülerin menba kısmında ayakların sudan etkilenmemesi için yapılmış üçgen ya da yuvarlak formlarda yapılan mimari unsurlardır. Çalışma içerisinde yer alan köprülerden Taş Köprü hariç diğer tüm köprülerde selyaranlar bulunmaktadır. Eğri Köprü, Kesik Köprü, Boğaz Köprüsü ve Yıldız Köprülerinde ise selyaranlar

üçgen formlu olarak tasarlanmışlardır. Ancak Fadlum Köprüsü'nde selyaranlar yuvarlak formlu olarak bu gruptan ayrılmaktadır.

Çalışma kapsamında tespit edilen köprülerde bir diğer yapı elamanı olarak kemerler dikkat çekmektedir. Araştırmalar neticesinde Sivas il merkezinde yer alan köprülerde üç farklı kemer uygulaması göze çarpmaktadır. Bunlar içerisinde Boğaz Köprü, Taş Köprü ve Eğri Köprüde sivri kemerler, Kesik köprüde ise hem sivri hem de yuvarlak kemerler birlikte kullanılmıştır. Yine Fadlum köprüsünde basık kemer ve Yıldız Köprüsü'nde ise yuvarlak kemerler ile ayaklar birbirine bağlanmıştır.

Araştırma konusunu oluşturan ve Sivas il merkezinde yer alan köprüler incelendiğinde diğer tüm köprü mimarisinde olduğu gibi daha çok işlevsel olarak tasarlandıkları görülmektedir. Bu nedenle söz konusu köprülerin süsleme programı açısından zengin yapı gruplarından olmadığı ve işlevsel unsurlarının ön plan çıktığı görülmektedir.

Ancak Eğri köprü üzerinde doğu cepheden girişte menba tarafında ikinci kemer gözünde kemer kilit taşı üzerinde çarkıfelek motifi ile köprünün altı ve yedinci gözü arasında tarih köşkünün oturduğu yuvarlak formlu ve kalın desteğin korniş seviyesinin altında iki sıra taş süsleme dikkat çekmektedir. Fadlum Köprüsünde ise süsleme mensap yönündeki orta kemer üzerindeki ay ve yıldız kabartması ve kuzeybatı menba yönünde ilk kemer yüzeyinde iki adet baklava dilimi üst üste yerleştirilmiş şekilde yapı üzerinde az da olsa bir süsleme programı olarak karşımıza çıkar. Yine Yıldız Köprüsünde devşirme olarak kullanılmış olan taşlar üzerinde yer alan süslemeler yapının farklı yerlerinde süsleme unsuru olarak kullanılmıştır.

Kitabe bir mimari yapının kimliği şeklinde karşımıza çıkan en önemli yapı elamanlarından birini teşkil etmektedir. Çalışma boyunca incelenen köprüler içerisinde Taş köprü ve Fadlum Köprüleri üzerinde herhangi bir inşa ya da onarım kitabesine rastlanmamıştır. Ancak Eğri Köprü ve Kesik Köprü üzerinde mermer üzerine islenmiş onarım kitabeleri bulunmalarına rağmen, her iki köprünün de inşa kitabesine rastlanmamıştır. Yine çalışma konusu içerisinde yer alan ve Boğaz köprü üzerinde bulunan kitabe ise diğer köprülere göre farklı bir durum arz etmektedir. Söz konusu yapının üzerindeki kitabenin inşa kitabesi mi, yoksa onarım kitabesi mi olup olmadığı hakkında kesin bir bilgi elde edilememiştir. Üzerinde kitabe bulunan bir diğer köprü ise Yıldız Köprüsüdür. Yapının üzerinde mensap yönüne taş üzerine yazılmış Ermenice kitabe yerleştirilmiştir. Ancak bu kitabenin sonradan eklenmiş olabileceği düşünülmektedir. Kitabenin zamanla tahrip olması nedeniyle okunması birkaç harf dışında imkânsız hale gelmiştir. Bu sebepten dolayı mevcut kitabe ya da yazının çözümlemesi yapılamamıştır.

Sonuç

Bu çalışma, Sivas il merkezinde yer alan ve tarihi köprülerin incelendiği çalışma konusunu oluşturan bir araştırmanın sonucunda ortaya çıkmış bulgu ve belgelerden oluşmaktadır. Bu kapsamda Boğaz Köprü, Kesik Köprü, Taş Köprü, Eğri Köprü, Yıldız Köprüsü ve Fadlum Köprüleri tek tek incelenerek Türk Sanatı içerisindeki yeri, önemi ve dönem özellikleri ile birlikte değerlendirilmiştir.

Çalışmaya konu olan toplam altı adet köprü araştırmalar ve çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında ayrıntılı bir şekilde incelenerek il merkezinde yapılan saha çalışması ile yerinde görülmüş, ölçümleri yapılmış, tek tek fotoğraflanarak çizimleri yapılmıştır. Çalışmanın ana hatlarını oluşturan söz konusu bu köprülerin Roma, Selçuklu ve Osmanlı dönemleri içerisinde inşa edildikleri tespit edilmiştir.

Köprüler önemli yol güzergâhları üzerine kurulan ve inşa edildikleri dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda hangi düzeyde olduğunu gösteren önemli mimari yapılardan biri olması nedeniyle farklı bir konuma sahiptirler. Araştırma konusunu oluşturan bu yapıların çoğunluğu il merkezinde bulunmakla birlikte, bu gün merkeze bağlı durumda olan ilçe ve köylerde de benzer yapıların olması kaçınılmazdır. Günümüzde yol güzergâhlarının değişmesi, eski ticaret ve kervan yollarının bu gün atıl durumda olması ve şehrin farklı yönlere doğru gelişmesi gibi durumlar da göz önüne alındığında köprülerin hala işlevsel özelliklerini koruyor olması, köprü mimarisinin insanlık için ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu gösteren en güzel örneklerden biridir. Farklı dönemlerde birçok kez onarım ve tadilat gören hala aktif olarak kullanılan bu köprülerin günümüze kadar ulaşması tarihi yol güzergâhlarının belirlenmesinde de oldukça önemli bir yere sahiptir.

Gerek dönemsel özellikleri ve gerekse kullanım amaçları ile farklı bir konuma sahip olan köprü mimarisi Türk sanatı içerisinde de oldukça sık karşılaştığımız yapı grupları arasında yer alması bakımından oldukça önemlidir. Tarih boyunca önemli ulaşım yolları üzerinde kurulmuş olan ve Sivas şehri merkezinde yer alan bu köprüler, hem yapıldığı dönem içerisinde hem de günümüzde işlevselliğini korumayı başarmış yapı grupları arasında yer almaktadır. Çalışma kapsamında incelenen altı adet köprünün tamamının sağlam bir vaziyette ve günümüzde de kullanılıyor olması bu çalışmanın önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Söz konusu bu köprülerden Yıldız köprüsü Sivas'ta Roma döneminde inşa edilmiş olan tek örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer köprülerin ise yapılan araştırmalar neticesinde Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde inşa edildikleri anlaşılmaktadır.

Çalışma konusu içerisinde bulunan ve ayrıntılı bir şekilde farklı kaynaklardan da faydalanarak incelenen Sivas il merkezindeki bu köprülerin tamamı düz köprüler plan tipolojisi içerisinde yer almaktadır. Köprüler fonsiyonel olarak tasarlanan yapılar içerisinde bulunmasından dolayı

süsleme ve yapı elemanları açısından zengin değildirler. Araştırma kapsamındaki söz konusu köprülerinde işlevsel yönlerinin ağır basması ve süsleme ve tezyinat yönünden zayıf olmaları köprülerin daha çok kullanım amaçlarının ön plana çıkması ile açıklanabilmektedir.

Çalışma kapsamında tespit etmiş olduğumuz köprülerin farklı dönemlerde inşa edilmiş olması, dönemin önemli ticaret ve kervan yolları üzerinde bulunması, günümüzde işlevsel özelliklerini koruyor olması gibi özellikleri de göz önüne alındığında mimari yapılar içerisinde köprü mimarisinin çok önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. Binlerce yıllık tarihe tanıklık eden bu mimari yapıların Türk Sanatı için önemli olduğu ve gelecek kuşaklara sağlam bir şekilde aktarılması gerektiği şüphe getirmeyen bir gerçektir.

Kaynakça

- AYTÖRE, A. (1959). "Türklerde Su Mimarisi", *I. Türk Sanatları Kongresi*, Ankara.
- ÖDEKAN, A. (1997). "Köprü", *Eczacıbaşı Ansiklopedisi*, C.II, İstanbul.
- ÇULPAN, C. (2002). *Türk Taş Köprüleri – Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar*, Ankara.
- DEMİR, M. (2005). *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, Sakarya.
- YEŞİLBAŞ, E. (2005). *Diyarbakır'da Su Mimarisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- İLTER, F. (1978). *Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri*, Ankara.
- TUNÇ, G. (1978). *Taş Köprülerimiz*, Ankara.
- ACUN, H. (1988). "Sivas ve Çevresi Tarihi Yapılarının Listesi ve Turistik Değerleri", *Vakıflar Dergisi*, S.XX, Ankara.
- KARPUZ, H. (2004). *Anadolu Selçuklu Mimarisi*, Konya.
- DENİZLİ, H. (1998). *Sivas Tarihi ve Anıtları*, Ankara.
- HAKKI, İ. -NAFİZ, R. (1998). *Sivas Şehri*, (Yayına Hazırlayan: Recep Toparlı) Sivas.
- ÇEÇEN, K. (1997). "Köprü", *İslam ansiklopedisi*, S.XXVI, Ankara.
- DOĞAN, M.S. (2004). *İslam Su Medeniyeti ve Konya Suları*, Konya.
- KESİK, M. (2006). "Danismendliler Zamanında Sivas (1071- 1175)", *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*, C.I, Sivas.
- YILMAZ, M. (2010). *Aydın İli Merkezindeki Tarihi Su Yapıları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- DEMİREL, Ö. (2006). *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri*, Sivas.
- DEMİREL, Ö. (2000). *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, Ankara.
- Refet YİNANÇ, R. (1994). "Sivas Abideleri ve Vakıfları (2)", *Vakıflar Dergisi*, S.XXIII, Ankara.
- CİRTİL, S. (2008). "Denizli Çivril Su Yapıları", *Uluçam Armağanı*, Ankara.
- ÇEÇEN, K. (1984). *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*.
- EYİCE, S. (1993). "Çesme", *İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, İstanbul.
- EYİCE, S. (1992). "Beyazıt II Köprüsü", *İslam Ansiklopedisi*, C.VI, İstanbul.
- SÖNMEZ YILMAZ, S. (2011). *Osmanlı Klasik Çağında Sivas*, İstanbul.
- ÖNGE, Y. (1997). *Türk Mimarisinde ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara.